

AVRUPA BİRLİĞİ VE ÇALIŞANLARIN SAĞLIĞI

Dr. Levent KOŞAR

İşyeri Hekimi
MSG Dergisi Editörü

Bu yazıda, Avrupa Topluluğu (AT) ve 1991 tarihinden sonra da Maastricht ile Avrupa Birliği (AB) olarak anılmaya başlanan oluşumu, son zamanlarda çok tartışılır olan sermayenin özgürleşmesi/liberalizasyonu ile sermayenin birikim sürecinde, çalışanların sosyal haklarının zaman içerisinde yavaş yavaş terk edilmesini işçi sağlığıyla buluşturacağız. Siyasi, politik kulvarlarla sosyal karşılıklı izleri birbirinden kopmasa da yazımızda daha çok sosyal biçimleniş ele alıp bunu da çalışanların sağlığıyla birleştirmeye çalışacağız.

"Politik, sosyal, siyasi, toplumsal bir kaos içinde olduğumuz şu günlerde devletin ve sistemin gürültüsü içimize kadar sızıyor. Ne ki, bir karşı gürültü çıkarma istediğimiz, mecalimiz, yeteneğimiz yok gibi..." (1). AB tartışmaları da bu atmosferde boşluk tanımadan yol alıyor.

Önce AT'den AB'ye Giden Gerekçeler ve Süreç

AT'den AB'ye giden gerekçeler sermayenin kendi tanımından gerekçelerdir; ama sosyal alana indikçe/sosyal alanı çalkaladıkça da çalışanların geç de olsa hassasiyetini, karşı gerekçelerini de içerecektir elbette.

Sermayenin elitleri arasındaki fikir ve eylem birliği, aslında AB'nin son yıllarda vitrine çıkmasıyla sağ-solu tartıştıran güncelliğinden daha önceleri de vardı. 1929'da ekonomik krizle başlayan süreçte ve 1940'ların hemen başında İkinci Paylaşım Savaşı yıllarında, ABD'de bir komisyon kurulur: Dış İlişkiler Komisyonu (The Council of Foreign Relations). Bu komisyonun amacı, "Amerikan finans ve sanayii sermayesinin ihtiyacı olan materyalleri 'mümkün olan en az stres ve zahmetle' elde edebilmek için gerekli ekonomik ve askeri hareketin tüm dünyada kurulması"(2) olarak tanımlanıyor. "Fakat yazılı gerekçe-

lerin ardında bir amaç daha var ki o da sermayenin özgürleşmesi yani liberalizasyon sürecinin bir takvime yayılarak başlatılması ve sermayenin birikim sürecinde yükselmesine izin verilecek olan sosyal standartların zaman içerisinde yavaş yavaş terk edilmesinin sağlanmasını sağlayacak alt yapının oluşturulması"dır (2). Kapitalist sistemin bunalımını ve çelişkili sorunlar yumağını açacak, amaçlarına hizmet edecek Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası gibi organizasyonlar da bu gizli komisyonların çalışmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Bugün dahi bu komisyonlarda en güçlü sermaye sahipleri ve ABD'nin üst düzey bürokratları bir araya geliyor, sermaye ile devletin uyumluluğu için uygun besleme ortamları oluşturuluyor.

1950'lerin başında ise bir başka komisyon kurulur: Bilderberg Komisyonu. Bu komisyonda ise Amerikan ve Avrupa'nın önde gelen finans şirketleri, devlet başkanları, önde gelen politikacılar, uzmanlar... bir araya gelerek Avrupa'da ekonomik bir birlik (Avrupa Birliği) kurulması düşüncesini olgunlaştırıyorlar.

1970'lerin başında da Japonya'nın ekonomik gücüyle öne çıkıp kendini hissettirmesi ile Japonya'yı da içine alan bir başka komisyon kurulur: Trilateral Commission. Bu Üçlü Komisyon'un amacı ise, Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japonya'nın ekonomik çıkarlarının gözetilmesi ve işbirliğidir.

Kısaca, ABD sermayesi, 1940'lardan 1970'leri de içine alan bir takvimde Batı Avrupa sermayesi, ardından Japon sermayesi ile ilişkilendirilmiş, birlikler kurulmuş, şirket evlilikleri yapılmış ve artık uygulamalarıyla kapalı kapılar ardından vitrine çıkmıştır.

Ulusal sınırlarından taşan sermaye, sözünü ettiği komisyonlarla çıkarları için nasıl da birleşiyor ve uluslararası birliktelikler sağlıyor! Bunlar, dünyanın

en büyük ulus ötesi şirketleri, en büyük bankaları ve medya devleri (CNN), Carter, Bush, Clinton gibi ABD başkanları ve diğer emperyalist devletlerin başkanlık ve üst düzey kadroları. İşte, sermayenin küreselleşmesi! İşte, halkların hiçbir zaman bilmediği, kapalı kapılar ardındaki sermaye buluşması, sermaye-devlet birlikteliği!

1950'li yıllarda AB oluşturma düşüncesi ortaya atılırken 1917 Ekim Devrimi adı ile anılan Bolşevik Devrimi sonrasında kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin güçlü olması önemlidir. Kapitalist Blok ve sermayesi, kendi içindeki çelişkiyi tali görüp Sosyalist Sovyetler'e karşı bir araya gelmeyi tercih etmiştir. Aynı yıllarda Kapitalist Blok çalışanlara, genelde halklara "Sosyal Devlet" mantığı içinde geniş(!) sosyal haklar tanımıştır. Aslında "Sosyal Devlet" uygulaması koşulların zorunlu kıldığı bir bedelin ifadesidir.

1950'lerde (1954-Bilderberg Komisyonu) AB temelleri atılmış ve Türkiye, o zamanki adı AT olan bu oluşuma başlamıştır. 1964 yılı sonunda Türkiye, Ankara Antlaşması ile AB'ye giden yolda "hazırlık dönemi"ne girmiştir; ancak o dönemde/yıllarda Türkiye'nin I. Kalkınma Planı ile AT arasında ilkesel gerilimler vardır. AT'nin önerdiği, serbest girişimcilik ve yabancı sermaye yatırımlarına bu dönemde olanak tanınmamıştır. Aynı gerilim II. Beş Yıllık Plan'da da (1968-1972) yaşanır.

Dünyada ve Türkiye'de siyasal, toplumsal canlılığın olduğu, toplumun siyasallaşma oranının yüksek olduğu 1970'li yılların ortalarında imzalanan Türkiye ile AT arasındaki Katma Protokol (1 Ocak 1973) ile Türkiye için, AT'ye "geçiş dönemi" başlar. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda "... sanayileşmeye, bağımsızlığa tanınan ağırlık, solun ve sağın da sahip çıktığı temalar olan sanayileşme, bağımsızlık, içe dönük kalkınma, AET konusunda merkeze muhalefeti güçlendirmiştir... Bu dönemde Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) bürokratları ve kuruluşun hazırladığı programlar ile merkez siyasetin kadroları arasında belirli bir anlayış farkı olduğu ortadır" (3). Anlaşılacağı üzere, sözünü ettiğimiz gerilimler "geçiş dönemi"nde de sürmektedir.

Türkiye'nin AT'ye ya da "pazar"a açılabilmesi

için DPT ile merkezi siyasetin açığı farkından doğan bu gerilimlerin söndürülmesi AT tarafından istenir. Dönemin Türkiye'sinde "Batı Anadolu Sermaye Grupları (Ege, Bursa, İstanbul), İç Anadolu Sermaye Grupları (Eskişehir, Adana) arasında da farklı yaklaşımlar vardır. Batı sermaye çevreleri 'Ortak Pazar'ı doğru tercih sayarken, İç Anadolu sermaye çevreleri ise Türkiye'nin kalkınmasına öncelik verilmesini isterler" (3). Sendikal cephede, Türk-İş,

AT'ye iş güvencesi ve çalışma haklarının sağlanması koşuluyla olumlu yaklaşırken DİSK, emperyalist bir güç, Türkiye'yi sömürge haline getirecek bir odak olarak karşı çıkmıştır.

1971-72 Kalkınma Planı'nda ise refahın yaygınlaştırılması amacı yerine, AET'ye girişin sağlanması amacını önceleyen ilkeler ve uygulamalar öne çıkmıştır. Bu dönem Kalkınma Planı AET ile uyumlaştırılarak çıkartılır. Artık, yabancı sermayenin yatırımlarına bağlı, serbest pazar koşullarıyla uyumlu bir plan devreye girmiştir. Daha sonraki dönemlerde (1973-1980)de Türkiye, piyasanın serbest hareketi ile devlet müdahaleciliğini bir araya getiren ekonomi politikaları uygulamaya başlar.

1974'te petrol fiyatlarındaki artışa koşut olarak aynı dönemde bunalımda olan kapitalist ülkelerde/AT ülkelerinde işsizlik ve enflasyon artar. Topluluk, ham petrol gereksinimini uygun koşullarda karşılamak ve de pazar olanaklarını genişletmek amacıyla gözünü Akdeniz ve Ortadoğu'ya çevirir. ABD'nin bu yönelime tepki vermesine karşın AT, Yunanistan, İspanya ve Portekiz'i 1979'dan itibaren kendine dahil eder. Aynı dönemde Türkiye'de CHP-MSP koalisyon hükümeti iktidardadır. İktidar ortaklarının AET'ye yaklaşımları ise birbirinden farklıdır. Bunun doğal sonucu olarak, bu dönemde Türkiye-AET ilişkileri iyi gitmez. Bununla birlikte 1980'lere gelindiğinde 24 Ocak Kararları ile Türkiye-AET ilişkileri, daha çok ekonomik-ticari temelde geliştirilmeye çalışılır. AT, kendi açısından, bu yakınlaşmayı yeni bir pazar gücü ve yayılma olarak görürken Türkiye, dış ekonomik destekle kalkınmaya bir manivela olarak görür. 12 Eylül 1980'le beraber AT ve Türkiye arasındaki ekonomik-ticari ilişkilere yeni bir bo-

AB ilişkiler ağı daha kaynağından uzaklaşmadan, kendilerine yenilerini katmadan çok önce de, içinden doğduğu toplumlarda tahribatlar yaratmıştır.

Bu sürece karşı baş kaldırı da yine buralardan başlıyor: "küresel kapitalizme karşı küresel baş kaldırı"

yut gelir. 1981 Nisanı'nda Avrupa Parlamentosu, Türkiye'den demokrasi, insan hakları gibi alanlarda düzenleme ister. AT'ye üye ülkelerde, sosyal ve insani hakların devlete yük olmadığı; ama sermayenin bedel ödediği ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin de yapısını koruduğu dönemlerdir bu dönemler.

1980'lerin ikinci yarısında Sovyetler Birliği'nde yaşanan değişiklikler, dünyada önemli ideolojik, siyasal dönüşümlere yol açarken 1987'de Türkiye, AT'ye üyelik başvurusunu yineler. Aynı dönemde AT'de genişleme stratejisi, yerini daha çok iç yapısının güçlendirilmesi anlayışına bırakırken Sovyetler'in dağılmasıyla beraber Türkiye, AT için çekim merkezi olmaktan çıkar.

Avrupa Parlamentosunun, genişleme politikaları gündeme geldiğinde ise AT, dağılan eski Sovyet ülkelerine yönelir. Türkiye'nin T. Özal gibi önde giden liberalleri, öne çıkan bürokratları liberalleşme sözü verseler de Türkiye, Topluluk normlarına uygun görülmez.

16 Haziran 1989 tarihinde Avrupa Sosyal Şartı(ASS) imzalanır. Türkiye, antlaşmadaki zorunlu beş maddeye imza atarken zorunlu olmayan altı maddeye çekince koyar. Çekinceli maddeler, sendika hakkı, toplu pazarlık, iş güvencesi, grev hakkı... konularını içerir.

1991 tarihli Maastricht Zirvesi ile beraber AT, artık AB adı ile anılmaya başlanır. 1991-95 yılı arasında Türkiye-AT ilişkileri değişik entegrasyon uygulamalarıyla, gelgitlerle (Gümrük Birliği, Türkiye İş Birliği ve Kalkınma Ajansı...) devam eder.

1995-99 Yedinci Kalkınma Planı hazırlanırken planda, piyasa ekonomisinin kuralları, kurumları oluşturulur; yasal düzenlemeler gerçekleştirilir; devletin küçültülmesi konuları işlenir. İç dinamiklerden Tüm Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) de bu süreci destekler. Çalışanlar ise örgütleri ile beraber ikna edilmeye çalışılır.

Artık, Türkiye'nin dünya kapitalizminin bir parçası olduğu kanıtlanmaya, bunun için de AB'ye girilerek entegrasyonun tamamlanmasına çalışılır. Özetle, sermaye küreselleşirken sermaye dalkavukluğu da küreselleşmiştir (sayıları onu geçmeyen medya şirketleri, küresel kamuoyu oluşturmada belirleyici roledir). Dünyanın ayırım çizgisini emek eksenli küre-

leşme karşıtlığı ve sermaye yanlısı küreselleşmecilik oluştururken tarım alanından çalışanların sosyal haklarına, eğitimden devlet yapılanmasına kadar yeniden bir AB'ye uygun biçimlenme başlamıştır. Türkiye, "dışsal" belirleyenlerin güdümüyle yol alırken siyasi özneler, devlet kurumları, bürokratlar, eylemlerini ve de vaatlerini AB'nin Türkiye'ye sunduğu çerçevede düzenlemektedir. Her kesim adeta ikna turuna çıkmıştır. Artık, AB'ye katılmanın yararları anlatılır, böylece AB'ye katılım bir ulusal seferberliğe dönüştürülmüştür. Liberal görüşlerden ulusalcı ve sosyalist görüşlere kadar her cepheden bir salımlı tartışma başlamıştır.

Avrupa Birliği ve İşçi Sağlığı-İş Güvenliği

18 Nisan 1951'de Almanya, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, İtalya ve Fransa'nın bir araya gelerek oluşturduğu Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'ndan AB'ye kadar gelen süreçte temel çekim merkezinin ekonomik çıkarların gözetilmesi olduğu açıktır. Dolayısıyla sosyal konular üzerinde fazlaca düşünülmeyen, daha çok geçirtilen bir atmosfer oluşmuştur. Bu atmosferde sosyal konuların antlaşmalarda yeterince yer almamasının nedeni, ekonomik kalkınmanın sosyal kalkınmayı da kendiliğinden getireceği düşüncesiyle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu varsayımın egemen olan düşünce gerçekte şöyle özetlenebilir: "Liberalizmin programı, tek bir sözcükle özetlenecek olursa şudur: Mülkiyet yani; üretim araçları üzerinde özel mülkiyet. (...) Liberalizmin bütün öteki talepleri, bu temel talepten kaynaklanır"(4).

Ekonomik kalkınmanın öne sürüldüğü gibi sosyal refahı beraberinde getirmediği ise yazımızın konusudur. Yani, ekonomik zenginlik bir yanda, sosyal hakları daraltılan çalışanlar bir yanda: Efendilerin/sermayenin Avrupası ile kölelerin/ emekçilerin Avrupası. Sermayenin küreselleştiği günümüzde bu iki ayrı uç daha net görülüyor.

Zaman zaman, sosyal alanda eylem planları hazırlanmış, Madenlerde Güvenlik Komisyonu; İş Sağlığı, Güvenliği ve Hijyenin Korunması Danışma Komitesi; Çalışma ve Yaşama Koşullarını İyileştirmek İçin Avrupa Vakfı; Kimyasal Maddelerin Toksikite ve Ekotoksitesini İnceleme Bilimsel Danışma Komitesi; Avrupa İş Sağlığı ve Güvenliği Ajansı... gibi komiteler, danışma organları kurulmuş, direktifler çıkartılmış olsa da bilinçli bir eylemsizlik yaşanmıştır.

Sosyal alandaki genel durgunluğa rağmen işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda ise titizlikle(!) du-

rulması gerektiği vurgusunun nedenselliği şöyle idi: “İşçi sağlığı ve iş güvenliği konusu ortak pazarların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımını 1980'lere kadar engelleyen iç mevzuatların bir parçasını oluşturuyordu. Örneğin; bira fabrikasında kullanılan bir Alman makinesi Fransız iç mevzuatına göre işçi sağlığı ve iş güvenliği açısından daha az 'gürültülü' kabul edilebiliyordu veya Belçika mevzuatına göre inşaat sanayinde kullanılan bir Fransız iş makinesi fazla 'tozlu' olarak değerlendirilebiliyordu. Bu nedenle malların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımı önündeki buna benzer kalıcı engellerin kaldırılması ve 1992 sonunda her türlü engelden arındırılmış bir Ortak Pazar oluşturulması amacıyla işçi sağlığı ve iş güvenliği konusu da uyumlulaştırılacak konular arasında ilk sırada yer aldı” (5). Ama “Avrupa'nın en kapsamlı kuruluşu olan Avrupa Konseyi (AK)'ne 1949 yılında kuruluş aşamasında üye olan Türkiye ne darbelerden ve bu darbelerin ağır sonuçlarından kurtulabilmiştir; ne insan hakları alanında önemli adımlar atabilmiştir ne de AK'nin sosyal politikaya ilişkin koruyucu düzenlemelerini hayata geçirmiştir. Bu haliyle AK, AB'nin Türkiye'ye ne getirip ne götüreceğini gösteren önemli bir mihenk taşı, bir turnusol kağıdı işlevi görmektedir” (6).

ASŞ ise, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin ertelediği sosyal haklar alanındaki boşluğu doldurmak amacıyla kabul edilmiş olsa da sosyal hakları koruma noktasında geç ve eksik kalmıştır. Türkiye ASŞ'ye Madde 2 (Adil Çalışma Koşulları Hakkı), Madde 3 (İş Güvenliği ve İşçi Sağlığı Hakkı), Madde 5 (Sendika Hakkı), Madde 6 (Toplu Pazarlık Hakkı), Madde 8 (Çalışan Kadınların Korunması Hakkı) ve Madde 15'e (Bedensel ya da Zihinsel Özürlülerin Mesleki Eğitim Alma Hakkı ve Yeniden Uyum Hakkı) çekince koyarak 1989'da onay vermiştir. ASŞ'nin denetim mekanizması ise çekince konulmayan maddelere göre işletilir. “Türkiye, bu en temel hakkın yanı sıra, çalışma hayatıyla ilgili temel hakların kapsamını bir ölçüde genişleten 5 Mayıs 1988 tarihli ASŞ'ye ek protokolü onaylamadığı gibi 2 Nisan 1996 tarihinde kabul edilip, 1 Temmuz 1999'da yürürlüğe giren gözden geçirilmiş ASŞ'yi de imzalamamıştır. (...) maddelerin onayından kaçınan bir ülkenin AB'ye üye olunca benzeri bir yolu izleyeceğinin garantisini kim verebilir? Kuşkusuz, bir tek emekçilerin baskısı, yoksa üyeliğin kendisi değil” (6).

Çekinceler olsun ya da olmasın AB'ye girildiğin-

de neler olacağını görebilmek, aynı zamanda üst perdeden ideolojik, politik tartışmalara da ışık tutabilmek için AB'ye üye ülkelerde sosyal alanda neler ol-

Tablo-1: Avrupa'da İşsizlik (%)

Yıl	Almanya	Fransa	İngiltere	İtalya
1975	3.4	4.2	4.6	3.4
1976	3.4	4.6	5.9	3.9
1977	3.4	5.2	6.4	4.1
1978	3.3	5.4	6.3	4.1
1979	3.3	5.4	6.3	4.1
1980	2.9	6.1	5.4	4.4
1981	4.0	7.6	10.5	4.9
1982	5.6	8.3	11.3	5.4
1983	6.9	8.6	11.8	5.9
1984	7.1	10.1	11.7	5.9
1985	7.2	10.5	11.2	6.0
1986	6.6	10.6	11.2	7.5
1987	6.3	10.8	10.3	7.9
1988	6.3	10.3	8.6	7.9
1989	5.7	9.6	7.2	7.8
1990	5.0	9.1	6.9	7.0
1991	5.6	9.6	8.8	6.9
1992	6.7	10.4	10.1	7.3
1993	7.9	11.8	10.5	10.2
1994	8.5	12.3	9.7	11.3
1995	8.2	11.8	8.7	12.0
1996	8.9	12.5	8.2	12.1
1997	9.9	12.4	7.0	12.3
1998	9.4	11.7	6.3	12.3

Kaynak: World Employment Report 1996, 1997, 1998.

Tablodan anlaşılacağı gibi; Almanya'da 1975'te %3.4'lerde olan işsizlik 1998'e geldiğinde %9.4'lere, Fransa'da %4.2'lerde olan işsizlik %11.7'lere ve yine İtalya'da 1975'de %3.4'lerde olan işsizlik oranının ise 1998'de %12.3'lere tırmandığı görülüyor.

“Birim zamanda sağlanabilecek kârı artırabilmek için, yeni yatırım ve istihdam alanları yaratmaktansa, yerel ve uluslararası şirket birleşmelerini teşvik edip, üretim maliyetlerini azaltma; sermayenin uluslararası dolaşım hızını artırıp canlı emeği giderek artan bir hızda üretim süreci dışına çıkararak” (7) işsizlik oranını artıran çok uluslu sermaye “1983-1999 yılları arasında kârını %362 artırırken, işgücü istihdamını sadece %14'lerde” (8) tutmuştur. Doğanın dengesini bozup, çalışanların yaşam kalitesini yok eden sermaye, AB'de de aynı sermayedir.

Bir gelirden mahrum olmanın, çalışanların, artık çalışmayanların, sağlığını nasıl etkileyeceğini söylemek ise gereksiz olacaktır.

Sendikalaşma

“Avrupa’da ekonomik bütünleşme sürecinin en stressiz ve zahmetsiz şekilde yürütülebilmesinde işçi hareketinin ‘ikna edilmesi’ büyük önem taşıyordu. Bütünleşme süreci gereksiz grevler, protestolar ve toplumsal tepkilerle engellenmemeliydi. İşte bu nedenlerle işçi sınıfı terminolojisine yeni bazı kavramlar ekleniverdi. Bunlar: Endüstriyel İlişkiler, Sosyal Taraflar, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Çalışma Barışı gibi... Endüstriyel İlişkilerle anlatılmak istenen, sanayi ve emek güçleri arasında temel bir çelişki olmadığı, olabilecek sorunların da ancak diyalog, uzlaşma süreçleri ile çözüme kavuşturulabileceğiydi” (2). “Sosyal Diyalog” görüntüsü altında ise işçi ve tüm çalışanlara, uygulamalar sonunda sermayeye düşen kâr oranlarının yükseltilmesine tepkisiz kalmaları ve kabul etmeleri öğütlendi. Böylece Avrupa Emekçi Hareketi ve örgütleri, AB ile uyumlulaşmak adına, yıllarca verdikleri mücadeleler sonunda elde ettikleri kazanımlardan ödünler vermeye başladılar. Tablo-2, küreselleşmeyle beraber AB’ye üye ülkelerde sendikaların nasıl eridiğini göstermektedir.

Tablo-2: Bazı AB ülkelerinde sendikalaşma oranındaki değişim

1985-1995	%
Avusturya	-19.2
Fransa	-37.2
Almanya	-17.6
Yunanistan	-33.8
İtalya	-7.4
Hollanda	-11.0
Portekiz	-50.2
İngiltere	-27.7

Kaynak: World Employment Report.

İşçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda kurumların ve de yönetmeliklerin hayatı değiştirici, dönüştürücü etkinliğinin çok az olduğu; ama tarafların iradesi diyebileceğimiz yani işçi ve işveren taraflarının özgür iradelerinin büyük oranda yansması gerektiği toplu iş sözleşmeleri, işçi sağlığı ve iş güvenliğinin en önemli araçlarından biriyken mevcut sendikaların dahi dağıtıldığı, güçsüzleştirildiği bir ortamda pozitif irade de yok olmuştur. Sendikal güçsüzlüğün, örgütlü hak almanın önünde ne kadar önemli bir engel olduğunu söylemek de yine gereksizdir. İşçi sağlığı ve iş

güvenliği, multisektöriyel, multidisipliner yani tarafların olduğu bir alansa ve bu disiplinlerden/temsilcilerden birinin varlığı yok ediliyorsa, nasıl olur da sağlıklı bir çalışma ortamından bahsedilir; ya da çalışma ortamında sağlığı tüketilen işçinin sağlığından bahsedilebilir mi? Anlaşılacağı üzere AB, siyasal ve ekonomik tercihlerinin sonucu olarak (işte, tam da bu nedenle) çalışanların sosyal alana yönelik kazanımları açısından derin eşitsizlikler taşımaktadır.

İş ve Sağlık

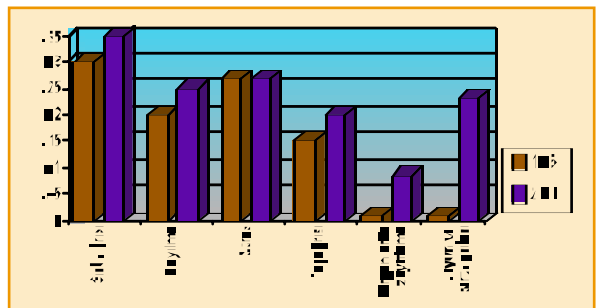
AB’nin yoğun olarak tartışıldığı şu günlerde, AB ile beraber Türkiye’ye daha iyi çalışma koşullarının geleceği, en azından süreci hızlandıracağı vurguları da çokça yapılır oldu. Ekonomik bir birlik olan AB ve buna üye olan ülkelerde ekonomik düzelme ile birlikte çalışma koşullarında, işçi sağlığı ve iş güvenliğinde de, iyileşmenin neredeyse otomatikman geleceği yanılgısı yaşanmaktadır. Bu nedenle 1999’da, Türkiye’nin AB’ye aday ülke olarak kabul edilmesinin ülkemizde bir bayram havasında kutlanması gibi bugün de AB’ye uyum yasaları meclisten geçince “tarih yazan meclis”(!) alkışlanmıştır. Bazı zamanlar “uzaklara” bakarken hemen önümüzde olanları ve yaşananları göremiyoruz ne yazık ki!

AB’nin sosyal güvenlik alanındaki gelişmelerini ortaya koymak, bu yanılgıya ışık tutmak ve çalışanların sağlığına ilişkin ne getirip ne götüreceğini değerlendirmek açısından önemlidir.

● 2000 yılında, Avrupa Çalışma veya Yaşam Koşullarını Geliştirme Vakfı tarafından yapılan bir araştırma (9) kapsamında 21.000 işçi ile kendi çalışma koşullarının değerlendirildiği görüşmeler yapılmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarından bazıları şöyledir:

1- Yapılan işle bağlantılı en yaygın sağlık sorunlarının yıllara göre dağılımını gösteren Grafik-1’de; sırt ağrılarının %30’dan %33’e, stresin %23’ten %28’e, bayılmaların %20’den %24’e artış gösterdiği; organlarda zayıflamaların, boyun ve sırt ağrılarının

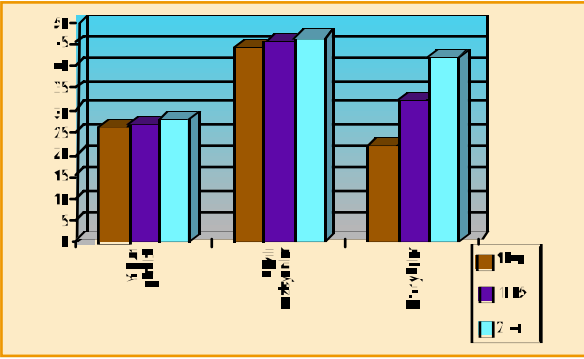
Grafik- 1: İşyerlerinde sağlık sorunlarının yıllara göre dağılımı

da önemli oranda yüksek olduğu görülmektedir.

2- Fiziksel risklere maruz kalma (gürültü, titreşim, tehlikeli kimyasallar, sıcak, soğuk, ağır yük kaldırma, vb.) ve kötü dizayndan kaynaklanan rahat-

Grafik -2: Fiziksel tehlikelere maruz kalan işçiler

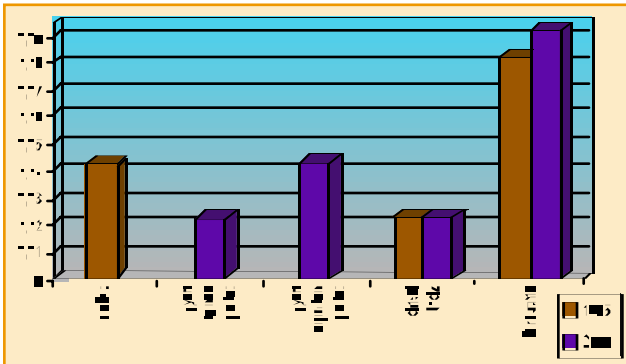
sızlıkların artarak geçerliliğini koruduğu Grafik-2'de görülmektedir.

3- Çalışma giderek daha fazla yoğunlaşmış, esneklik uygulamaları tüm çalışma alanlarında yaygın bir uygulama halini almıştır (çalışma süreleri, iş organizasyonu ve emek piyasaları).

4- Tekrarlanan ya da monoton olan eski/geleneksel iş organizasyonu ile ilgili güvenlik ve sağlık sorunları azalmış olmakla birlikte, hâlâ yaşanmaktadır.

5- Cinsiyet ayrımcılığı sıkça rastlanan bir olgu olmaya devam etmekte ve kadınlar için bir dezavantaj teşkil etmektedir. İşyerlerinde çalışanlara yönelik şiddet ve tacizde artma olduğu ise Grafik-3'te görülmektedir.

Grafik-3: İşyerinde şiddet ve taciz

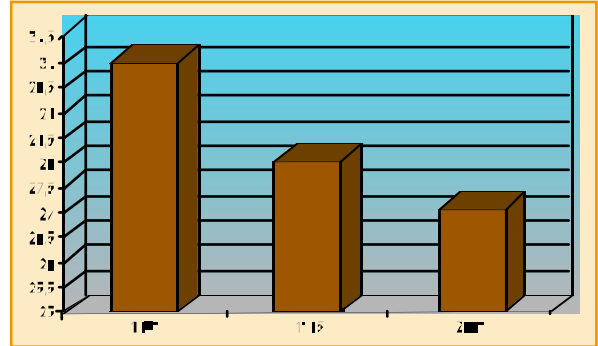

det ve tacizde artma olduğu ise Grafik-3'te görülmektedir.

6- Son 10 yılda, çalışanlar üzerindeki iş yükünün aşırı derecede artması, işçilerin işyerinde sağlık ve güvenlik konularındaki algılamalarında gerilemeye yol açtığı Grafik-4'te görülmektedir.

- Avrupa ülkelerindeki meslek hastalıklarının

Grafik-4: İşyerinde sağlık risklerini rapor eden işçilerin yıllara göre durumu

ve iş kazalarının sanayiye etkilerini, ulusal sağlık hizmetleri ve sosyal hizmetler üzerindeki yükünü ve aileler ile topluma etkisini gösteren çalışmalar da yapılmıştır. Bu çalışmalar göstermektedir ki "Tüm Avrupa ülkelerinde, hastalığa bağlı işgöremezlik nedeniyle yılda milyonlarca iş günü kaybedilmektedir. İşle ilgili sağlık sorunları bunun büyük bir bölümünün nedenidir... Araştırılan işçilerin %23'ü işle ilgili sağlık nedenleriyle geçen 12 ay içinde izin aldıklarını belirtmişlerdir. Fiziksel iş yükü, hâlâ ileri derecede sanayileşmiş ülkelerdeki işgücünün %10-30'unu etkilemektedir. 1991'de AB ülkelerinde tüm işçilerin %16'sı, kol emeği ile çalışanların %25'i ve çiftçilerin %33'ü işyerinde kötü ergonomik koşullara bağlı çalışmaktaydı. İşyerlerindeki ses/gürültü düzeyleri ile ilgili şikayetler sabit kalmış ve gürültü kaynaklı işitme kaybı hâlâ yüksektir (İşle ilgili hastalıkların Bulgaristan'da %12'si, Macaristan'da %49'u, Polonya'da %25'i, Finlandiya'da %20'si ve Almanya'da %23'ü)" (10).

- AB ülkelerinde sağlık ve iş güvenliği düzenlemelerine karşın iş kazalarının ve hatta buna bağlı ölümlerin yaygın olduğu, üç günden fazla işgöremezliğe neden olan kazaların varlığını koruduğu Tablo-3'te görülmektedir.

"Tüm DSÖ Avrupa bölgesi içinde her 100.000 çalışan için her türlü işkazasının yıllık ortalama hızı 200 ile 1.500 arasında değişmekte, %10'u ciddi kazalar olup 60 günden fazla işgöremezliğe neden olmakta ve %1-5 oranında kalıcı sakatlığa yol açmaktadır" (10). Oysaki; işkazası insidansı yılda 100.000 işçide 20-100 arasında beklenmekte olup iş kazaları nedeniyle ulusal gelirin %3-5'inin yitirildiği tahmin edilmektedir (Harrington JM, Gill FS, Aw TC, Gar-

Tablo-3: AB ülkelerindeki iş kazaları (ön sonuçlar)*

Ülke	Ölümcül kazalar	> 3 gün iş göremezliğe neden olan kazalar
Avusturya	9	4621
Belçika	4.9	4516
Danimarka	2.6	2238
Almanya	4.5	5031
Yunanistan	5.1	-
Finlandiya	4	4172
Fransa	6.7	5194
İrlanda	3.8	1168
İtalya	7.1	4782
Lüksemburg	-	7465
Hollanda	-	4849
Portekiz	6	6672
İspanya	13.9	7005
İsveç	2.4	1054
İngiltere	1.6	1697

*6 ana dalda çalışan her 100.000 işçi için tüm kazaların %80'ini kapsayan standardize edilmiş hızlar.

diner K: Occupational Health, Blackwell Science, Fourth Edition, 1998).

Tümüyle önlenebilir nitelikte olan iş kazalarının AB içindeki ülkelerde “beklenen değerlerin” üzerinde olduğu rakamlarla ortadadır.

● AB çerçevesinde, uygulamaları ulusal sınırlar içerisinde tartışılır olan lehte düzenlemeler (yönerge ve yönetmelikler) bir yana, var olan hakların geriye çekilmesi de söz konusudur. “Örneğin, AB'nin 23 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe giren ‘Çalışma Süresinin Düzenlenmesi Hakkındaki Yönergesi’ gece çalışmasını saat 24⁰⁰-05⁰⁰ arası yapılan çalışmalar olarak kabul etmiştir. Türkiye’de ise gece çalışması 20⁰⁰-06⁰⁰ arası çalışmalar olarak kabul edilmiştir. Yönergenin düzenlemesine göre, kadın ve çocuk işçilerin gece çalıştırılmasına yönelik düzenlemeler açısından önemli bir geriye dönüş söz konusudur. Yönergeye göre, gece çalışmasının tavan süresi 8 saat iken, Türkiye’de bu saat 7,5 saattir. İşçi sınıfının uzun mücadeleler sonunda elde ettiği bir hak bir yönergeyle AB hukukunda daha geri bir düzeye çekilmiştir, kuşkusuz rekabeti güçlendirecek olan esneklik adına!...” (6).

● AB’de çocuk emeğinin sömürüsüne ise demokrasinin beşiği olarak gösterilen İngiltere’den yaklaşalım: “İngiltere’de Exeter Üniversitesi’nde yapılan bir araştırmaya göre, İngiltere’de 11-15 yaşları arasında 750 bin çocuk (bazıları haftada 50 saatten fazla olmak üzere) düzenli olarak çalıştırılıyor” (11).

Özetle, sadece yazımızın sınırları içerisinde yer verdiğimiz somut veriler bile yazımız boyunca sık sık dillendirdiğimiz AB’nin sosyal refahı getireceği yanılgısını net bir biçimde ortaya koymaya yetmektedir.

“Şirketlerin verimlilik artışı, kalite ve rekabet gerekçeleriyle farklılaştırdığı üretim organizasyonu ve insan kaynakları planlamaları bir yandan işgücü sayısını ve sendikal örgütlenmeyi en alt düzeye indirirken, bir yandan da kalan işgücü üzerindeki üretim, maliyet gibi baskıların artmasına yol açacağı gözönüne alınacak olursa, ilk etapta ‘şanslı’ olarak nitelendirilebilecek olan işsizleştirilmeyen işçi grubu için bile sağlıklı bir gelecek öngörüsü pek mümkün görünmemektedir” (12).

Bu noktada araya girip meşhur “damdan düşen adam” fıkrasını anımsatmakta yarar görüyoruz:

Adam damdan düşer, yerde acılar içinde kıvrılırken etrafındakiler “ayağa kaldırın”, “ambulans çağırın”, “doktor getirin” diye fikirler vermeye başlarlar. Adam gücünü toparlayarak başını kaldırır ve “tüm bunları boşverin, bana damdan düşen bir adam getirin” der.

Bu fıkrayı buraya niye mi aldık? Yukarıda sözünü ettiklerimiz damdan düşen adamın işlevini üstlensin diye elbette. Bu arada, bu yazıyı tamamladığımda, Avrupa Birliği’ne gireceğimizden olacak, stresim, sırt ve boyun ağrılarım bir hayli arttı.

Kaynaklar

1. S. Sarioğlu, Birikim, Sayı 159, Temmuz 2002.
2. G. Yılmaz, Kapitalizmin Kaleleri-I, TTB yayınları, Mayıs 2000.
3. A. Deniz Toros, S. Politika, sayı 33, Haziran 2002.
4. Ludwig von Mises, Liberalismus, Jena 1927.
5. H. Gökçek, MSG, sayı 2, Avrupa Topluluğunda İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği, Nisan 2000.
6. Y. Akkaya, Akıntıya Karşı (Derleyen: S. Özbudan, T. Demirer), Aralık 2000.
7. E. Kürkcü, Özgür Üniversite Formu, sayı 16, 2001.
8. M. Mahmutoğulları, Özgür Üniversite Formu, sayı 16, 2001.
9. Birleşik Metal İşçileri Sendikası, Avrupa Birliği’nde Çalışma Koşullarının Son On Yıllık Gelişimi, Birleşik Metal-İş yayınları, 15/2001.